
Mitől lett az Egyesült Államok szuperhatalom – véletlen vagy szándék játszotta a főszerepet?

A földrajzi adottságok nagyban meghatározzák egy ország lehetőségeit. A technológiai vívmányok szintén. A katonai erő is roppant fontos dolog, csakúgy, mint a demográfiai ráták, tőkefelhalmozás, infrastruktúra, oktatás, és még számos dolog. De minden a földrajzi fekvéssel a földrajzi adottságokkal kezdődik, az a meghatározó, az vezet a többi komponenshez képest. Ez a gondolat tulajdonképpen a lényege *Peter Zeihan* könyvének, amelyben egy Hobbes-i és machiavellista jövőt fest elénk, amelyben az Egyesült Államok szerencsés adottságaiból és annak sikeres kihasználtságából adódik minden, különösen az előttünk kibontakozó siralmas jövőképből, amelyet a szerző fest.¹

Mindenki jól tudja, hogy az Egyesült Államok messze a legerősebb, leghatalmasabb és legbefolyásosabb ország jelenleg a földön, s talán történelmi összehasonlításban is. Noha a vita a közel és távolabbi jövőről ez ügyben megosztja a politológusokat és történészeket (amely utóbbi csoportnak egyébként is a múltra kellene összpontosítani a jövő helyett), nem valószínű, hogy ebből a szempontból nagyarányú változás szemtanúi leszünk a következő évtizedekben. Az amerikai hegemonia lehet, hogy némileg csökken, de minden bizonnyal alapvetően megmarad. Ellenben minden egyéb, amit jelenleg ismerünk és tényként fogadunk el a geopolitikai struktúrában megváltozhat, állítja Zeihan.

De hogyan vált az Egyesült Államok azzá a roppant hatalommal bíró országgá, amely képes volt a második világháború befejeztével létrehozni egy amerikai világrendet, amely nem csupán Amerikának volt kedvező? Milyen tényezők segítették az egykori tizenhárom brit gyarmatot, hogy függetlenségük kikiáltása és elnyerése után történelmi távlatban rövid időn belül a nagyhatalmak között találták magukat, s aztán le is körözték azo-

¹ Peter Zeihan magát geopolitikai stratégiának tartja, szakterületei a globális energia, demográfia és biztonságpolitika. Korábban az Amerikai Külügyminisztériumban dolgozott, majd egy washingtoni think tank-nél, és 2012 óta saját tanácsadó céget vezet. Emellett talál időt az írásra is.

kat? Talán még fontosabb, hogyan fogja tudni az Egyesült Államok ezt a vezető pozíciót megőrizni a jövőben? Peter Zeihan többek között ezekre a kérdésekre keresi a választ könyvében és néhány szinte döbbenetes megállapításra és meglepő következtetésre jut. Szerencsére ezek nem nyakatekert konklúziók, hanem egy jól átgondolt és alaposan dokumentált érvrendszer eredményei, aminek a fő megállapítása, ahogy a könyv címe is jelzi, hogy az Egyesült Államok „véletlenszerű világhatalom” – köszönhetően földrajzi adottságainak.

A könyv első fejezetei a földrajzi előnyöket mutatják be történelmi távlatban. Pontosabban a vízi utak hatalmas előnyét egy-egy társadalom kialakulásában és felvirágozásában. De nem csupán az élelem és teherszállításról van itt szó, hanem arról is, hogy a jól védhető határok mennyire fontosak voltak. Az ókori Egyiptom, a középkori Oszmán birodalom, Portugália, Anglia és Németország példáival bizonyítja Zeihan, hogy a tengeri és folyami kereskedelemnek, az iparosodással párosulva, mennyire messzemenő következményei voltak az egyes birodalmak feltűnésében – és hanyatlásában. Mire az első világháború kitört, végleg kiderült, mennyire szerencsés földrajzi viszonyok között született meg az Egyesült Államok, hogy aztán ezt kihasználhassa európai birodalmak és más kontinens országaival szemben. De sok egyéb szempont mellett, állítja Zeihan, a vízi utak az a tényező, amely az Egyesült Államoknak elsősorban lehetővé tette a naggyá válást. De miben is áll ez? Az Egyesült Államok mérsékelt klímába eső hajózható vízi útjainak összhossza körülbelül 23 500 (!) kilométer, míg Kínának, Németországnak vagy bármely más nemzetnek ennek csak töredéke van. (47) De nem csak a folyókról, illetve a part menti, könnyen hajózható sávról van szó. Az amerikai öntözhető és megművelhető egységes termőföld párfját ritkítja. Különösen a mai ország keleti felében ritkán tapasztalható vízi rendszert alkotnak a folyók. Emellett az organikus fejlődést segítette a könnyen felhalmozható és felhalmozott tőke, amit aztán különösen az iparosodás megerősödésével ki lehetett aknázni. A földrajzi adottságok – a két óceán jelentette védőpajzs – egyben biztonságot is jelentettek, és jelentenek még ma is az Egyesült Államoknak, amellyel senki sem vetélkedhet: akár északi és déli szomszédjáról, akár európai vagy ázsiai riválisról legyen szó.

A könyv második részében a szerző az amerikai világrend lehetséges megrendülésével foglalkozik. Nevezetesen három elemet emel ki. 1. A Bretton Woods-i amerikai kezdeményezés és ennek következményei. Az 1944-es terv megteremtette a világháború utáni szabad kereskedelmet a legtöbb ország számára, amit az Egyesült Államok hadi, elsősorban tengeri haderejével tartott fenn. De Amerika látszólag egyre inkább kezdi feladni ezt

a rendszert. 2. A világon általánosan tapasztalható öregedés problémája. Az emberek tovább élnek, de kevesebb gyerek születik, ami előbb-utóbb eltarthatatlanná teszi a nagy ellátórendszereket, különösen a nyugdíj-rendszert. Kivéve az Egyesült Államokban, írja a szerző. Ennek oka többek között a nagyszámú bevándorló, de elsősorban a második világháború utáni nemzedék nagyszámú gyermekében kereshető, akik idővel enyhíteni fognak az Egyesült Államok öregedési problémáján. Míg a világon majd mindenhol egyre nehezebb terhet ró az államra az öregedés és az azzal járó probléma, addig Amerika viszonylag zökkenőmentesen vészeli át a következő két néhez évtizedet, ami előtte áll. S mivel a fejlett országok nagy többsége ugyan a Bretton Woods-i rendszer részei, de népességük előregedése miatt jelentősen csökkent vásárlóerővel fognak rendelkezni, ez megint csak az Egyesült Államok kiemelkedő tőkeerejét fogja hangsúlyozni. 3. A harmadik kérdés-kör az új technológiával nyert petróleum. Ennek a vízszintes mélyfúrással (fracking) nyert olajnak köszönhetően egyes becslések szerint az Egyesült Államok energia-függetlenné válhat egy évtizeden belül, s ráadásul a technológia egyeduralmódója lesz még vagy húsz évig. Mint Zeihan írja, tőke, szakértelem, a helyi gazdaság fellendülésének a lehetősége és a szükséges infrastruktúra mind kellenek a fracking-üzletág sikeres meglétéhez, s ebben az Egyesült Államok gyakorlatilag kihívó nélkül áll. És pontosan ez az az ok, amiért részben az Egyesült Államok egyre kevésbé érdekelt a Bretton Woods-i rendszer fenntartásában. Érthető, hogy ennek a folyamatnak nem csupán gazdasági, de a geopolitikai kihatásai is jelentősek lesznek. Mint Zeihan fogalmaz, „Ezek közül bármelyik tényező egyedül is velejéig megrázkódatná a világot. Együttesen azonban teljesen felfordítják azt”. (138)

A könyv nagyobb része ennek a látszólagosan kaotikus világnak a felvázolásával foglalkozik. A szerző azt taglalja, hogy amennyiben az Egyesült Államok felhagy a Bretton Woods-i renddel, ami előbb-utóbb szerinte bekövetkezik, a világrend átalakul. Mégpedig olyan formában, hogy míg mindenki rosszul jár, addig az amerikaiak csak egy enyhébb megrázkódatást fognak érezni, mert földrajzi fekvésük, fiatalabb átlagéletkoruk, energiafüggetlenségük és katonai erejük mind-mind lehetővé teszi, hogy visszavonuljanak a világból és élvezzék az életet a lehetőségekhez képest. Számos országra azonban sötét jövő vár Zeihan szerint. Hat kategóriára osztja ezeket az államokat. Öröm lehet számunkra, hogy véleménye szerint Magyarország tűrhetően fog kijönni a közelgő évtizedek válsághelyzetéből, de persze a helyzet itt sem lesz rózsás. (162) Az Egyesült Államok viszont a kivételezettek között lesz. Már az előbb említett okokon, Bretton Woods-on túl, az amerikai kereskedelmi rendszer úgy lett kiépítve, hogy nagyrészt

a szomszédira és Közép-Amerikára tud támaszkodni, amelybe hamarosan Kubát is bevonja. Ez hatalmas előnyt jelent majd Amerikának a megváltozott globális kereskedelmi viszonyok között.

Zeihan egy újból visszavonuló Egyesült Államokat vizionál, amelyik képes lesz választása szerint be- vagy be nem avatkozni a világ dolgaiba. Oroszország például, írja Zeihan, már csak egy jó évtizedig tudja fenntartani jelenlegi pozícióját, s utána csak katonai eszközökkel operálhat, hogy megnyújtsa élettelennek ítélt sorsát. Törökország, Üzbegisztán, Angola, Dél-Afrika, Irán és Szaúd-Arábia mind-mind olyan ország, amely a Bretton Woods-i korszak után Zeihan szerint komoly fejtörést okozhat a világrendnek. Európát külön fejezetben tárgyalja a szerző. Szerinte az euró bevezetése nagyon rontott Európa helyzetén, ahol az amerikai védőernyő hiányában visszatér majd a régi, második világháború előtti európai állapot. A bajok oka a Bretton Woods-i garantált szabad kereskedelem hiánya miatt keletkezik majd, és az ennek nyomában tapasztalható geopolitikai elmozdulások a tiszta érdekek mentén fognak bekövetkezni: mindenki maximalizálni akarja majd érdekeit, s mivel az Egyesült Államok kivonul a helyi csatározgatásokból, a Hobbes-i világgép tárulhat elének.

A könyv záró része azt az öt lehetséges forgatókönyvet rajzolja fel, amelyek a szerző szerint elég okot adnak majd a visszahúzódtott Amerikának gondra és esetleges beavatkozásra: Európa, Kanada, Mexikó (az, ahonnan a kiinduló drog-háború a szerző szerint a legnagyobb veszélyt jelenti az Egyesült Államokra az elkövetkezendő időszakban), Kína és a migráció, illetve a terrorizmus. Ezekben a helyeken ugyanis különböző okok (földrajzi adottságok, populációs viszonyok, bel- és geopolitikai és gazdasági kérdések) mind-mind lehetetlenné teszik a mostanihoz hasonló prosperitást, vagy annak egy módosítottát. A Bretton Woods utáni korszak tehát az Egyesült Államok további prosperitását hozza, míg számos terület szenvedni fog, de az említett öt „színtér” különösen, és ez hozhat amerikai beavatkozást, mert az amerikai érdekek sérülhetnek, így biztosítani kell az ezekből az aspektusokból adódó krízisek elkerülését. De mindez csak esetleges, mert a szerző szerint még mindig valószínűbb, hogy az Egyesült Államok, „egyszerűen fogalmazva, míg a világ valóban a pokol felé tart, kihagyja ezt a kört”. (345)

Mint ez az utóbbi idézet is mutatja, a könyv nyelvezetében könnyed, helyenként már-már informális, de ez nem zavarja az olvasást. Sőt, több esetben még mosolyra is fakasztja az olvasót. Az enyhe profanitás (például a szerző megjegyzése, hogy az ókori civilizációban ezer évekre az iparosodás utáni kényelemhez képest az akkori korszakot úgy lehet jellemezni, hogy „az élet nagy szívás volt”. (14) és humoros megjegyzések

semmit nem vonnak le a könyv tudományos nivójából. Egyszerűen csak „lazább” formában tálalja mondanivalóját, mint a nagy lélegzetvételi könyvektől azt megszokhattuk. S mivel jól ismert tény, hogy a mai fiatalok mennyire nem könyvbarát nemzedék, egy barátságosabb és könnyebben kezelhető szöveg talán segíthet egy ilyen mű elolvasásában. Noha a könyv amerikai nézőpontból íródott, s talán sokszor túlzott optimizmust mutat saját hazájának lehetőségeit illetően, alapjában meggyőzően fekteti le a gondolatmenetet. Természetesen senki sem láthat a jövőbe, s rengeteg bizonytalansági tényező teszi roppant nehézé megjósolni, mit is hoz a holnap. A szerző is sok szempontból a bizonytalanban tapogatózik, s a jelen trendeket alapul véve jósol. Érvelése viszont meggyőzően hat, s ha csak a fele valósul meg annak, amit ír, máris hatalmas változások elé néz a föld lakossága – mindenféle szempontból. Peter Zeihan könyve érdekes és jó. Sok kutatáson alapuló komoly, a jelenünket és a jövőnket taglaló írás, amely nem biztos, hogy könnyebb kilátásokra sarkall bennünket nyugdíjas éveinkre – kivéve persze, ha 45 év alatti amerikaiak vagyunk.

Peter Zeihan: *The Accidental Superpower: The Next Generation of American Preeminence and the Coming Global Disorder* (A véletlen teremtette szuperhatalom. Az amerikai fölény új generációja, és a közelgő globális széthullás). New York, Boston: Twelve, 2014. 384 o.

Peterecz Zoltán

E számunk szerzői

Bene Krisztián PhD habil. egyetemi docens, tanszékvezető, PTE Francia Tanszék

Buhály Attila főiskolai docens, NYE

Deák Ernő történész, a Bécsi Napló főszerkesztője, Bécs

Fodor Mihályné ny. főisk. adjunktus, NYF; a KLIÓ szerkesztője, DE

Gacsal Dóra egyetemi hallgató, DE Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola

Gedeon Magdolna egyetemi docens, Miskolci Egyetem Jogelméleti és Jogtörténeti Intézet

Gyarmati Enikő történész, abszolvált PhD-hallgató, EKE

Katona L. Endre történész, egyetemi oktató, Chair of Greek Studies, Jawaharlal Nehru University, New Delhi, India

Kiss Márton II. éves PhD-hallgató, PTE BTK IDI

Madarász Imre CSc. habil. egyetemi docens, DE

Murber Ibolya habil. egyetemi docens, ELTE BTK Történelmi Intézet

Nagy Adrienn középiskolai tanár, történelem szakos MA

Peterecz Zoltán PhD egyetemi docens, EKE

Somogyi Szilvia az MTA-ELTE-PPKE Ókortudományi Kutatócsoport segédmunkatársa, az ELTE középkoros doktori hallgatója

Veres Tünde I. éves PhD-hallgató, DE

Veszprémy Márton történész, könyvtáros, OSZK

(*Rövidítések:* DE: Debreceni Egyetem; EKE: Eszterházy Károly Egyetem, Eger; ELTE BTK: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar; MTA BTK TTI: Magyar Tudományos Akadémia Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Történettudományi Intézet; NYF: Nyíregyházi Főiskola, ma NYE: Nyíregyházi Egyetem); PTE BTK IDI: Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Irodalmi Doktori Iskola; OSZK: Országos Széchényi Könyvtár

Felhívás

Kérjük szerzőinket, hogy négyévesnél régebbi anyagot ne válasszanak ki ismertetésre! Elvárjuk, hogy a recenziók szerzői mindenkor a szakma erkölcsi normáinak megfelelően dolgozzanak, és írásuk benyújtásával egyúttal vállaljanak felelősséget a hatályos szerzői jogszabályok megtartásáért! Másodközlésre, kérjük, ne küldjenek a KLIÓ-ba ismertetéseket! Várjuk korábbi és újabb szerzők ismertető írásait!

A KLIÓ Alapítvány kuratóriuma és a szerkesztőség